

Marks Gymnasium
Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Samhällsvetenskapliga programmet

Källkritik och Metod för historia b-kursen

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap
Mattias Larsson
Version 2008:2

Förord

Den här skriften är till för dig som behöver instruktioner när du skriver en vetenskaplig historieuppsats på gymnasiet. Att kunna skriva en uppsats är viktigt på historia b-kursen eftersom stor del av kursen är vikt till uppsatsskrivande. Den syftar också till att få dig som elev att tänka källkritiskt.

För att underlätta för gymnasieelever har denna lathund arbetats fram. Den skall försöka att besvara vanliga frågor av både innehållslig och formaliakarakter.

I fall du har tips till förbättringar av denna skrift är du välkommen att skriftligen eller muntligen ge mig dessa råd.

Undrar du vem kvinnan är på framsidan? Det är Clio som i grekisk mytologi är retorikens och framför allt historieskrivningens beskyddarinna. Liksom alla musor är hon dotter till Zeus och Mnemosyne.

Strukturen i detta häfte är inspirerad av ett kompendium av Magnus Lindh som är statsvetare på Karlstads universitet, Lindhs eminenta kompendiums titel är *Att skriva vetenskapliga rapporter och PM på A-nivå*

1. Inledning

1.2 Vad är en historieuppsats?

Du har säkert skrivit många uppsatser i grundskolan och nu på gymnasiet. Det som kan vara nytt är att du nu måste skriva efter en viss struktur, metod, formalia och anlägga en källkritisk ton mot de källor som du kommer att använda i din uppsats. Det här kompendiet skall försöka hjälpa dig att skriva en så korrekt b-uppsats som möjligt.

2. Disposition och uppsatsens delar

2.1 Försättsblad

Uppsatsens första ark ska vara ett försättsblad, som syftar till ange uppsatsen identitet. Därför skall uppsatsens första blad innehålla:

1. Inom vilken institution uppsatsen är framtagen, exempelvis institutionen för samhällsvetenskap och humaniora.
2. Inom vilket program uppsatsen är framtagen, exempelvis, samhällsvetenskapliga programmet.
3. Datum då arbetet är klart, vilket är detsamma för den slutgiltiga utskriften, exempelvis, 2006-18-18
4. Rapportens titel och undertitel, exempelvis: *Vi använder historia – Om receptionen av svenska historieverk 1995-2001* eller *Blixkrieg för Stig Höök – En studie av Ragnvald Bilx´ politiska karikatyrer i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning från början av 20-talet fram till andra världskrigets slut.*
5. Ditt namn
6. Läsår
- 7.Handledare
8. Bild, en bild som passar till din uppsats.

2.2 Innehållsförteckning

Uppsatsen andra ark skall vara en innehållsförteckning. Glöm inte att ange sidnummer!

2.3 Förord

I förordet kan man ge tack till personer som på olika sätt hjälpt till med uppsatsen, dock inte handledaren som förväntas hjälpa författaren. Väljer du att tacka någon skall du fråga honom/henne om det är okej.

2.4 Inledningskapitel

Med det fjärde arket börjar din egentliga uppsats. Inledningskapitlet ska innehålla en inledning, ett syfte, frågeställningar/hypoteser, avgränsningar, materialbeskrivning, metodbeskrivning, källkritik och en begreppsdel.

2.4.1 Inledning

Inledningen skall innehålla en intresseväckande start, något om varför du valt det ämne du bestämt dig för och hur du blev intresserad av ämnet. Ibland kan man i inledningen skriva vad som tidigare skrivits i ämnet.

2.4.1 Syfte

I syftet skall du redogöra vad som är syftet med uppsatsen

2.4.2 Frågeställningar

Ditt syfte skall konkretiseras i 2-4 frågeställningar alt. hypoteser.

2.4.3 Avgränsning

För att klara av att skriva uppsatsen inom angivet omfång/tidsplan krävs att du begränsar ditt ämne i tid, frågor, geografi etc. Välj den mest fruktbara avgränsningen, skulle du skriva om allt som Napoleon företog sig skulle ge upphov till en väldigt lång uppsats. Det är därför bättre att koncentrera dig på Napoleons krigföring, kärleksliv, liv på Elba etc.

2.4.2 Materialbeskrivning

Här beskriver du vilket material du använt, här skall du beskriva materialets omfattning, tillförlitlighet. Hur noga du kunnat tillägna dig materialet. Nämn även material som du velat använda men som du inte kunnat få tag på.

2.4.3 Metod

Här beskriver du vilken metod som du använt, det vill säga hur du gått till väga för att skriva din uppsats. I ert fall är det oftast litteraturstudier utifrån ditt syfte/frågeställningar/hypoteser. Ibland kan man också göra en komperativ studie.

2.4.4 Begreppsapparat/Definitioner

Innan du sätter igång behöver du definiera facktermer som använts i uppsatsen. Välj att antingen att kalla det begreppsapparat eller definitioner.

2.5 Avhandling

Efter inledningskapitlet skall man sammanställa sin undersökning och försöka besvara sina frågeställningar eller pröva sina hypoteser i uppsatsens avhandlingsdel Avhandlingskapitlet har ofta samma namn som titeln på din uppsats.

2.6 Slutsatser

Under rubriken slutsatser som följer avhandlingsdelen, ska man analysera avhandlingens resultat, vilket ofta är det samma som att sammanfatta avhandlingens resultat.

2.7 Diskussion

Slutsatserna ska diskuteras antingen direkt i anslutning till slutsatserna eller under en speciell diskussionsrubrik. Det är viktigt att redan här poängtera att man inte får diskutera sådant som man inte kommit fram till i sin undersökning. Med andra ord inga nya rön får tillkomma i diskussionsdelen. Diskussionen är inte heller till för att författaren skall reflektera hur arbetet med uppsatsen har fortskridit. Ifall man har behov att reflektera om hur arbetet gått, kan man nämna det under en rubrik som man kan kalla slutreflektioner, skall i så fall vara kort!

Du kan antingen diskutera dina resultat i löpande text i dina slutsatser eller i en specifik diskussionsdel. Det måste framgå att det är ditt eget tyckande.

2.8 Sammanfattning

På ca en A4-sida ska man sammanfatta hela uppsatsen. Sammanfattningen skall innehålla: uppsatsens syfte, metod, resultat och det väsentligaste från din diskussion. OBS! Inget nytt får tillkomma i sammanfattningen.

2.9 Bibliografi, referenser och käll- och litteraturlista

Kärt barn har många namn. Under någon av dessa tre rubriker skall på vilka källor du byggt upp din uppsats. Hur referenserna skall utformas återkommer vi till.

3. Metod

3.1. Vetenskaplighet

3.1.1 Saklighet

Använd dig av riktiga och sanna uppgifter. För att uppsatsen skall bli godkänd måste ni använda era av fem olika källor. Även om ni oftast kommer att använda er av litteratur i er historia b-uppsats, så går primärkällor alltid före sekundärkällor.

3.1.2 Objektivitet

Tänk på de fyra källkritiska kriterierna! Tid, Oberoende, Tendens och äkthet. I kontroversiella ämnen skall man återge båda sidors ståndpunkter. Använd inte värdeladdade glosor, när det finns mer neutrala.

3.1.3 Balans/Jämvikt

Låt inte uppsatsen bli överfylld med oväsentliga detaljer, som finns där på bekostad av viktiga slutsatser och diskussion. Ifall uppsatsen är 20 sidor lång ska man ungefär använda 5 sidor till inledning, 10 sidor till själva avhandlingen och 5 sidor till slutsatser, diskussion och sammanfattning, därtill tillkommer en käll- och litteraturförteckning.

3.2 Ämnesval

Ni har stor frihet att välja ämne. Det viktiga är att ni verkligen väljer ett område som ni verkligen tycker är intressant. Detta för att det skall kunna bli ett riktigt bra resultat. När man valt ämne ska man tänka på två motstridiga saker.

1. Man måste under resans gång mot slutgiltig produkt vara beredd på att välja nya vägar om den ursprungliga inte visade sig vara framkomlig. Detta kan bero på: materialbrist, att nytt material dyker upp, eller att nya frågor dyker upp etc.
2. Försök att så gott det går att hålla fast till den ursprungliga planen, när det gäller tid, metod, omfattning och inriktning.

3.3 Syfte

Att göra sitt ämnesval är lika med att i ord beskriva vad man avser att behandla i sin uppsats. Detta kallar man syfte. Syftet förändras ofta under tiden man arbetar med uppsatsen. Diskutera formulering av syftet med handledaren. Syftet bestämmer vad som skall komma med i uppsatsen. Därför skall det som är oviktigt för uppsatsen skäras bort. ”Kill your darlings”. Här följer ett exempel på ett syfte:

”Syftet med denna uppsats är att jämföra skillnader och likheter mellan kvinnors roll för den politiska utvecklingen i den franska- respektive den ryska revolutionen”.

3.4 Frågeställningar

Syftet skall sedan konkretiseras i dina frågeställningar.

1. Vilken roll hade kvinnorna i den franska revolutionens inledningsskede?
2. Vilken roll hade kvinnorna i den ryska revolutionens inledningsskede?
3. Vilka skillnader finns mellan kvinnornas roll för den politiska utvecklingen i den franska- respektive den ryska revolutionens inledningsskede.
4. Vilka likheter finns mellan kvinnornas roll för den politiska utvecklingen i den franska- respektive den ryska revolutionens inledningsskede.

Försök att skriva dina frågor så konkret som möjligt. Det ska kunna gå att läsa frågeställningarna och förstå dem utan att läsa övriga uppsatsen.

Exempelvis; skriv **inte** frågor på följande sätt:

1. Hur kom han till makten?

2. Hur var det att leva i Uganda?

Skriv hellre;

1. Hur kom Idi Amin till makten i Uganda 1971?

2. Hur var det att leva i Uganda under Idi Amins regim; 1971-1979?

Ni skall ha 2- 4 frågeställningar. Man kan också använda sig av hypoteser. Hypoteser är ett påstående som kan verifieras eller falsifieras: ex ”Kvinnorna spelade en större roll för den tidiga politiska utvecklingen i den franska revolutionen jämfört med den ryska revolutionen”. Är hypotesen sann verifieras den. Är hypotesen falsk falsifieras hypotesen.

3.5 Begränsning i tid, rum och källor

Välj först ett ämne som du brinner för exempelvis gruppen Depeche Mode.

Området Depeche Mode är allt för stort för att kunna rymmas i en femton sidor lång uppsats.

Därför måste man på olika sätt avgränsa sin uppsats, exempelvis i:

Tid:

Depeche Mode – De tidiga åren (1981-1983)

I ett fåtal frågeställningar som exempelvis:

Vilken syn på Gud finns i Depeche Modes låtskrivare Martin L Gores texter?

Vilken människosyn finns i Depeche Modes låtskrivare Martin L Gores texter?

Undersöka vilken kritik Depeche Modes Album fick i svensk press mellan åren 1981-1990.

Undersöka vilken kritik Depeche Modes Album fick i de stora svenska kvällstidningarna mellan åren 1981- 1986.

3.6. Disposition och uppsatsens delar: Sammanfattning

a) Titel – undertitel

b) Innehållsförteckning

c) Förord

Inledningskapitel

d) Inledning – Intresseväckande start – motiv för ämnesval

e) Syfte

f) Frågeställning

g) Materialbeskrivning – källkritik

h) Begränsningar

i) Metodredovisning

Avhandlingskapitel

j) Avhandling – egen rubrik , redovisning

Slutsatser och diskussion

k) Slutsats – sammanfattning av analys

l) Diskussion – Här måste det framgå att det ditt eget tyckande

Sammanfattningskapitel

m) Sammanfattning - sammanfattning av hela uppsatsen

n) Käll- och litteraturförteckning, bibliografi

3.7 Röd tråd

Det är viktigt att uppsatsen i helhet är klar och tydlig och lättbegriplig; att den har en röd tråd.

Där du:

- a) Förklarar uppsatsens syfte och vilka frågeställningar man vill få svar på.
- b) Berättar hur man vill gå tillväga för att få svar på frågeställningarna.
- c) Svarar på frågeställningarna
- d) Sammanfattar frågeställningarna och drar slutsatser och
- e) Diskuterar och analyserar resultatet
- f) Sammanfattar hela uppsatsen.

4. Formalia

4.1 Omfattning

Ca 15-20 sidor.

4.2 Teckensnitt, teckenstorlek och radavstånd.

Rekommendation när det gäller teckensnitt är Times New Roman eller motsvarande, teckenstorleken skall vara 12 och radavståndet skall vara 1.5.

4.2 Hänvisningssystem

En uppsats skall innehålla ett hänvisningssystem. Syftet med ett hänvisningssystem är att läsaren ska kunna se varifrån författaren hämtat sitt underlag och vilket material som utgör underlaget för uppsatsen och även göra det möjligt att kontrollera att författaren gjort en riktig analys eller korrekt referat/citerat av den källa som man använt..

4.2.1 Att citera

Det är naturligtvis alltid tillåtet att exakt återge - att citera - vad någon sagt eller skrivit. Men glöm i sådana fall inte att använda citationstecken "....." kring dessa avsnitt. Undantag då man skall citera ett längre stycke då man istället kan göra indrag och använda sig av ett mindre teckensnitt.

4.2.2 Att referera

Om man återberättar en text - dvs om man refererar den - ska det tydligt framgå vad som är egna åsikter, kommentarer eller slutsatser. Man gör det t ex genom att skriva: "I debattboken om djurens rättigheter anser Andersson att ... Enligt min mening kan man inte se saken på det sättet. Jag tycker istället att ..."

4.3 Notsystem

När du refererar eller citerar skall du sätta ut en not där du berättar varifrån du hämtat det påstående du refererar eller citerar till. Not skall sättas ut när du kommer med påståenden som inte är självklara eller allmänt kända. Ett påstående som exempelvis att Stockholm är Sveriges huvudstad eller att Första världskriget bröt ut 1914, behöver inte följas av en not. Däremot behöver påståendet arbetslösheten i Stockholm 1943, var 7 % beläggas med en not, eller att 16 miljoner dog under Första världskriget. Hellre en not för mycket än en för litet kan du ha som ledestens när du skriver din b-uppsats, eller minst en not för varje stycke. Det finns två skolor när det gäller att sätta ut noter, Oxfordsystemet och Harvardsystemet. Du får själv välja vilket system som passar dig bäst, men du får inte använda dig av båda i samma uppsats, således ska du använda ett system **konsekvent** i din uppsats.

Det finns flera olika system för hur man hänvisar till källor och litteratur. Inget är mer rätt eller fel än något annat. Det viktiga med hänvisningar är ju att det är möjligt att via dem hitta det författaren bygger på, därför är alla system bra som är konsekventa och begripliga. Själva

sättet att skriva noter, källförteckning etc. ska inte behöva vara ett hinder för den som vill i bibliotek och arkiv söka rätt på det tryckta och otryckta material som ligger till grund för texten. Därför är det bra om du lär dig ett system ordentligt och sedan konsekvent följer det. Just för att dessa frågor inte ska skymma det som är verkligt viktigt, kan det vara bra att i början ägna tid åt att slå in ett system i ryggmärgen.

Undvik förkortningar typ ”a.a.” (”anført arbete”), ”ibid.” (”ibidem” = på samma ställe), ”passim” (på många ställen) o.dyl. De kan orsaka missförstånd och tolkningsfrågor, och ”ibid.” är olämplig med datatekniken, där det är lätt att man glömmer att konsekvensändra om man lägger in en ny not.

Vi rekommenderar er att använda Oxfordsystemet eftersom det är det mest frekvent använda bland professionella historiker. Därför startar vi med att gå igenom Oxfordsystemet.

4.4 Oxfordsystemet

Oxfordsystemet bygger på att efter man efter avslutat citat eller referat anger fotnotens nummer och att man nederst på sidan kan efter läsa detta nummer som följs av vilken författare, titel, sida som du hämtat ditt påstående ifrån. När samma verk återkommer i noterna, anges författarnamn (bara efternamn, eller efternamn och initial, om fler författare har samma efternamn). Om man hänvisar till fler verk av samma författare, anger man också titeln eller en klart identifierbar kortform av den, som börjar med de första orden.

Exempel:

¹ Dick Harrison, *Jarlens sekel - En berättelse om 1200-talets Sverige*, s. 18-22.

² Maja Hagerman, *Spåren av kungens män – Om när Sverige blev ett kristet rike i skiftet mellan vikingatid och medeltid*, s. 18

³ Harrison, ”*Jarlens sekel*”, s. 19f

⁴ Harrison, ”*Jarlens sekel*”, s. 156-158

⁵ Hagerman, s. 19f

⁶ Dick Harrison, *Stora döden - Den värsta katastrof som drabbat Europa*, s. 343

⁷ Harrison, ”*Stora döden*”, s. 343

I bilaga 1 illustreras oxfordsystemet.

Hänvisningar till otryckt material måste vara fylligare än till tryckt. Tryckt material kan man i princip få fram på varje bibliotek, medan otryckt material i princip bara finns i ett enda exemplar i ett arkiv, och det är precis till detta exemplar som hänvisningen ska gå. Om man hänvisar t.ex. till en magisteruppsats, ska hänvisningen skrivas som till annan litteratur, men det måste anges vid vilken insitution den lagts fram (ty den ska finnas i institutionens arkiv).

Exempel: Sonja Svensson, *Hårda tag i Hårderup*. Hårderup arbetarkommun och landstingsvalet 1976, magisteruppsats, Historiska institutionen, Österköpings högskola, vt 1988.

Vanligast är att man hänvisar till otryckt material när det rör sig om arkivmaterial, som författaren använder som primärkällor. Här måste redan i noten alla nödvändiga uppgifter med: arkivinstitution, arkiv, serie, volym. Det ska gå att beställa fram materialet med hjälp av uppgifterna i noten. Här använder man ofta för enkelhets skull förkortningar, både hävdvunna, t.ex. för arkivinstitutioner (”LLA” = Lunds landsarkiv, etc.), men ofta också egna för material man ofta hänvisar till (t.ex. ”mtl” för mantalslängd). Alla förkortningar måste anges också i källförteckningen och, om man har mycket material, i en särskild förkortningslista.

Det finns olika praxis om man i noten går från det enskilda till det allmänna eller tvärtom. Det vanligaste, som vi rekommenderar, är att börja med den enskilda handlingen, så ange arkiv, serie och volym, sist arkivinstitution.

¹
Exempel: Brev från Lars Larsson till Mats Matsson 24/8 1881, Rurarps häradsskrivares arkiv, ämnesordnade handlingar, EIII:14, LLA.

4.5 Harvardsystemet

Harvardsystemet är ett alternativ till oxfordsystemet. Enligt detta system anger du noter i själva texten men inom parentes; så här (Österberg 1995, s. 18) alternativt (Österberg 1995:18). Använder du dig av Harvardsystemet kan du använda dig av sidnoter för att förklara eller kommentera texten..

4.8 F-systemet

F-systemet används när du hämtar underlag från en påföljande sida från samma referens, så ska du inte skriva ex s.10-11. Istället skriver du s.10f i noten. Ifall du använder dig av sidorna 10-12 eller fler sidor kan du skriva ut det i noten. Exempelvis; s. 10-12 eller s.10-15.

4.9 Bibliografi, referenser och käll- och litteraturlöslöckning

Tryckta källor:

Litteratur

- författarens namn, förnamn (eller initialer)
- fullständig titel (understruken eller kursiverad)
- förlag
- utgivningsår
- utgivningsort

Ex.: Englund, Peter, *Tystnadens historia och andra essäer*, Atlantis, 2003, Stockholm

Tidskrifter

För tidskrifter gäller: namn , datum, år och sidor

Exempel: "Finansministerns avgång": *Tempus* 13/4 1999:12-14

Dagstidningar

Arbetet 1994-02-16 t o m 1994-03-15

Dagens Nyheter 1994-02-16 t o m 1994-03-15

Otryckta källor:

Intervjuer

Andersson, Stina, folkpartiet, Kungsbacka, samtalsintervju 1999-04-15

Svensson, Nils, socialchef, Marks kommun, telefonintervju 1999-04-15

Internet

<http://www.riksdagen.se/rdinfo/infomat/frod.htm> ,ange datum för när du hämtat informationen, vem/vilka ligger bakom sidan dvs vem har författat den, organisation etc

4.10 Språket

Utgå från att läsaren inte har några förkunskaper i ämnet. Förklara därför dina resonemang på ett enkelt och tydligt sätt. Undvik uttryck som "man vill" , "jag tycker". Att bara tycka till är inte lämpligt i uppsatssammanhang - vetenskap bygger på att det finns belägg för påståenden och tolkningar.

5.1 Exempel på att använda Oxfordsystemet.

5.2 Peter Englund

Peter Englund har skrivit en bok som heter *Tystnadens historia och andra essäer*. I den berättar han om olika tings och företeelsers historia. I ett kapitel resonerar han om hur ljudbilden var annorlunda förr. Han menar att tystnadens historia lika mycket handlar om ljudens historia.¹ Vidare skriver han att ljudbilden på den svenska landsbygden från 1000-talet fram till 1700 ungefär var den samma.² I ett annat kapitel beskriver han hamburgarens historia. Där får vi veta att Mac Donalds första restaurang startade 1937 i Kalifornien.³

Peter Englund har skrivit korta essäer i tidigare verk. Han skriver bland annat i boken *Förflutenhetens landskap* om skräckens och gråtens historia. Visste du att det var först på 1800-talet som det börjar anses vara mer kvinnligt än manligt att gråta.⁴ Till slut verkar utvecklingen, när det gäller gråt, gått så långt att det numera endast är tillåtet att gråta som man när någon när och kär har avlidit.⁵

Söker man på Peter Englund på Wikipedia kan man få veta att Englund är född 1947⁶. När det gäller Wikipedia så är det viktigt att påpeka att vem som helst kan ändra i uppslagsverket och vilka risker det för med sig. För att kontrollera kan man dubbelkolla med Nationalencyklopedins Internettjänst. I NE på nätet står det att han är född 1950, nej det var visst en professor i ekonomi med samma namn.⁷ Klickar man på näste Peter Englund i NE, så står det att han är född 1957 och han är medlem av den Svenska akademien⁸, precis som den aktuella Englund är. Så Wikipedia och Nationalencyklopedin stämde sålunda överens i det här fallet. I NE: s artikel om Peter Englund får vi exempel på andra böcker som Englund har skrivit; *Poltava*, *Ofredsår*, *Den ööverbinnlige*, *Brev från nollpunkten* och *Silvermasken*.⁹

Min favoritessä av Peter Englund handlar om tandborstens historia och är hämtad från det förstnämnda verket, *Tystnadens historia och andra essäer*. Där kan man bland annat få veta tandborsten har utses till årtusendets uppfinning.¹⁰

Eftersom det jag skrivit egentligen går ut på hur man skriver handlar om noter, så kan vi i sammanhanget berätta att om att man hänvisar till en specifik sida plus den nästkommande kan man skriva Englund, Peter, *Tystnadens historia och andra essäer*, s. 25f.

Vi kan också påpeka att när du skriver ett längre dokument så ska man helst inte ska inleda en ny sida med a.a. eller ibid.

¹ Peter Englund, *Tystnadens historia och andra essäer*, s. 16

² Englund, "Tystnadens historia", s. 16

³ Englund, "Tystnadens historia", s. 92

⁴ Peter Englund, *Förflutenhetens landskap – Historiska essäer*, s. 224

⁵ Englund, "Förflutenhetens landskap" s. 224

⁶ http://sv.wikipedia.org/wiki/Peter_Englund, 2007-09-24

⁷ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=162689, 2007-09-24

⁸ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=162690, 2007-09-24

⁹ http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=162690, 2007-09-24

¹⁰ Englund, "Tystnadens historia", s. 157

